

Everything will be okay in the end.
If it's not okay, it's not the end.

John Lennon, Britse popster (1940-1980)

© 2020 Erica Verdegaal en Marieke Henselmans
Uitgeverij Genoeg
Ridderstraat 56, 5342 AL Oss
Omslagontwerp: Heleen van der Sanden
Ontwerp en opmaak binnenwerk: Quadro Vormgeving
Illustraties: Gijs Henselmans
Correctie: Maarten Steendam
Video en webdesign: Ravike.nl
Druk: Incido
ISBN 978 9490298 12 8
NUR 740
© 2020

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteurs.

Noot van de auteurs

De meningen en adviezen die in dit boek worden gegeven zijn bedoeld als richtlijnen.

De uitgever, de auteurs en anderen die een bijdrage hebben geleverd zijn niet aansprakelijk voor schade als gevolg van het gebruik van dit boek. Auteurs en uitgever zijn geen professionele beleggings-, financiële, fiscale, economische, juridische, uitvaart- of verzekeringsadviseurs.

Teamwork makes the dream work

Heel veel dank aan hen die hun ervaringen wilden delen, aan allen die via crowdfunding van Voor De Kunst hebben bijgedragen, zij deden dat overigens vaak onder gefingeerde (voor)naam. Ook dank aan de medewerkers van Voor de Kunst, en aan ons team, die allen hierboven staan vermeld, Monique Groot en onze vrienden en familie.

Heb je aanvullingen of vragen? Mail voor Erica naar info@ericaverdegaal.nl en ga voor Marieke naar www.bespaarboeken.nl. Je krijgt altijd snel antwoord.

Marieke HENSELMANS & Erica VERDEGAAL

CRiSiS

Wat te doen?

Van rood naar groen!

Voor millennials, babyboomers, vitalo's,
flexwerkers, zzp'ers, ambtenaren,
vrije vogels, groot- en kleinverdieners,
cultuur- en vakantieliefhebbers,
singles en gezinnen die vinden
dat het leven wel leuk moet blijven

Uitgeverij Genoeg

Inhoud

Lezers over Marieke en Erica	8
1 Help, een crisis!	
1.1 Niemand is crash-proof	13
1.2 De acht fasen van een crisis	16
1.3 Elke crisis is uniek	19
1.4 Jij bent niet dé economie	21
1.5 Hou je doof voor goeroes	24
1.6 Zelfs een crisis heeft voordelen	28
1.7 En nu aan de slag!	31
2 De thermometer in je geldzaken	
2.1 Test je geldgevoel	35
2.2 Neus dicht en spring!	38
2.3 Overzicht: toen, nu en straks	42
2.4 Meten is weten	46
2.5 Wat ben je financieel waard?	50
2.6 Test je veerkracht	60
2.7 Code rood, geel of groen	63
3 EHBO bij code rood	
3.1 Reken af met stress	67
3.2 Red je huis van verdrinking!	72
3.3 Aflossingsvrij maakt niet blij	79
3.4 Verklaar de oorlog aan schulden	82
3.5 Versterk veerkracht en verdienvermogen	86
3.6 Neem de leiding bij een scheiding	92
3.7 Neem afscheid van je woekerpolis	96

4	Code geel, je hebt best veel	
4.1	Stresstest voor thuis	100
4.2	Wat niemand wil lezen	104
4.3	Gouden tips voor de thuisstresstest	108
4.4	Vijftig miljoen lege shampooflesjes	114
4.5	Wrik je vaste lasten los	117
4.6	Oververzekerd of zelfverzekerd?	122
4.7	Consuminderen met kinderen	124
5	Code groen, hoeft niks te doen?	
5.1	Ontmasker wolven in schaapskleren	129
5.2	Hou cyberdieven buiten de deur	133
5.3	Pas op je geld, babyboomer!	138
5.4	Pijnstillers tegen spaarhoofdpijn	140
5.5	Genees van je aflosangst	144
5.6	Beleg met John	147
5.7	Zeven-vragen-test voor gulle (groot)ouders	151
6	Wees een survivor	
6.1	Maakt geld gelukkig?	155
6.2	Erbij horen. Maar bij wie?	160
6.3	Schamen? Waarvoor?!	164
6.4	Durf te krijgen	167
6.5	Inventariseer, prioriteer en repareer	171
6.6	Gratis genieten is een kunst	173
6.7	De survivor-ondernemer vertelt	177
	Kom maar op, Zwarte Zwaan!	182

Lezers over Erica Verdegaal

Erica Verdegaal, dat is een kanjer. Een licht in de duisternis. Een Wijze uit het Westen. Iedereen die wil gaan sparen of beleggen: neme haar informatie tot u. Lees haar artikelen en koop haar boeken. Schaf aan en word wijs.

Over geld denken mensen niet graag na. Maar als er in mijn hoofd een financieel probleem opdoemt, denk ik meteen aan Erica en dat zij het kan oplossen!

Out-of-the-box-durfal en niet bang om de vinger op taboes te leggen. Presenteert dat met passie.

Erica heeft een frisse kijk op geldzaken en gaat niet mee met de mainstream.

Ik zeg al jaren dat Erica Verdegaal minister-president moet worden. She's the only one to do the job correctly. Zo niet, dan graag minister van Financiën.

Van Erica leerde ik fijn te leven met alleen AOW.

Ik volg de publicaties van Erica al jaren. Zij is mijn leidraad geweest in financiële kwesties en is dat inmiddels ook voor mijn volwassen dochters.

Hiel belangryk om goed finânsjes advys te krijen fan in saak-kundige frou.

Klare heldere spierballentaal. Absolute kanjer!
Geweldige columnschrijfster. Heerlijk down to earth!

Lezers over Marieke Henselmans

De grote kracht van Henselmans is dat ze als geen ander kan motiveren.

De prijs van dit boek haal je er dubbel en dwars uit!
Ik vind Marieke een geweldige vrouw en ze schrijft de beste bespaarboeken die er zijn.

Henselmans heeft een vlotte pen en weet een taai onderwerp als hypotheek begrijpelijk en zelfs leuk te maken.

Marieke blinkt uit in het eenvoudig maken van lastige dingen.
Ik kijk uit naar haar volgende boek!

De nieuwe Marx heet Marieke.

Ik heb Marieke gehoord bij het radioprogramma van Prem Radhakishun en vind haar initiatief fantastisch.

Ik steun de crowdfunding omdat Marieke fantastische boeken schrijft en een super-inspirerend mens is.

Wat een geweldig boek, ik krijg bijna zin in mijn eigen uitvaart!

Ik ben fan! Lekker leesbaar, doorleefd, visie, lef en humor.
Begon al met 'Consuminderen met kinderen', maar helemaal om sinds het boek 'Laat je niet kisten door de commercie'.

Lezers over Erica en Marieke samen op de Voor de Kunst-crowdfundpagina:

Op grond van vorige boeken van beide auteurs ben ik benieuwd hoe zij nu weer mensen enthousiast maken.

Jaaaaa!!! Weer een scheurkalender, vroeger had ik die ook, 2006 de laatste? Leuk! Ook dat het door Marieke en Erica samen wordt geschreven!

Sympathie voor Erica en Marieke, topvrouwen op het gebied van persoonlijke geldzaken!

Fan van Marieke en Erica en ik denk dat er veel gaat veranderen, ook op economisch gebied.

Marieke is mijn favoriet op het gebied van meer doen met minder. Erica geeft goede adviezen! Toppers die ik graag steun.

Twee geweldige vrouwen met verstand van geld. Dat moet een goed boek worden!

Twee meiden met veel kennis over geld en gedrag die andere mensen met die kennis willen helpen... hoe mooi is dat. Good luck dames!

Wij kennen Erica en Marieke al jaren en hebben er het volste vertrouwen in dat dit weer goede, informatieve publicaties zijn, zoals altijd.

Hoofdstuk 1

Help, een crisis!

Elke crisis is een geschenk van het lot aan de creatieve mensen.

Stefan Zweig (1881-1942), Oostenrijks schrijver en journalist

De economie is van ons allemaal. Van vaste en flex-arbeidskrachten, zzp'ers, beleggers en gepensioneerden, maar ook van het landsbestuur, beursgoeroes, multinationals, horecabazen, winkeliers en alle anderen die bijdragen aan de BV Nederland. Soms doen we dat optimistisch en soms met angst. Want ons wel en wee in de globale markteconomie lijkt wel wat op leven op een slapende vulkaan. Naarmate de vuurberg zich langer stilhoudt, gaan we denken dat welvaart en geluk tot in de hemel groeien. We consumeren, reizen, lenen, beleggen en verdienen ons suf. Totdat iets zand in de machine strooit. In 2008 was dat de kredietcrisis. En in 2020 schokte het coronavirus de wereldeconomie. In beide gevallen krijgt de economie een schok. Dat heeft gevolgen voor jouw geldzaken. Maar wat kun je daaraan doen? Er is niet één antwoord; er zijn er vele, want elk huishouden heeft unieke inkomsten, uitgaven, bezittingen, schulden, plannen en risico's, zoals je in dit boek zult ontdekken. Wel heeft elke crisis een begin, een eind en mogelijk vergelijkbare gedragsfases en risico's. Enig inzicht daarin helpt je om het hoofd koel te houden als het crisis is, en de juiste beslissingen te nemen. En dus kijken we, voordat we inzoomen op jouw geldzaken, kort terug naar de laatste crisis die we van begin tot eind hebben doorgemaakt: de kredietcrisis van 2008.

1.1 Niemand is crash-proof

Zomer 2007 stagneerde de Amerikaanse huizenmarkt. Banken bleken talloze (arme) Amerikanen onbetaalbare hypotheekleningen te hebben aangesmeerd. Er ontstond een kredietcrisis. Aanvankelijk leek dat voor Nederlandse consumenten een ver-weg-probleem. Totdat het Amerikaanse Lehman Brothers half september 2008 op de fles ging. Ook andere banken dreigden als dominostenen horizontaal te gaan. Vanaf eind september 2008 daalden de effectenkoersen wereldwijd met tientallen procenten. De overheid redde Fortis Bank met miljarden euro's, en de IJslandse spaarbank Icesave ging kopje onder. Dat laatste lot trof DSB Bank een jaar later.

Carlos Hollenberg: 'Niemand is crash-proof'

Als gewone man met een gewoon gezin en een gewone baan raakte ik in 1994 in de ban van beleggen. Ik kocht en verkocht erop los, en las alles wat er over beleggen te vinden was. Ik begon zelfs te geloven dat ik verstand van beleggen had. Maar toen kwam 2008. Eerst maakte ik me totaal geen zorgen. Tot ik op 12 september 2008 verbijsterd moest aanzien hoe mijn effectenportefeuille veranderde in een woest kolkende rivier door hoge bergmassieven. Ik zocht een baken, reddingsboei of lifeline. Maar die was nergens te bekennen. Onverbiddelijk voerde de stroom me mee naar de waterval die me naar beneden zou storten. Mijn portefeuille zakte uiteindelijk met 80,5 procent! Dit terwijl de AEX-index, waar ik me mee vergeleek, 'maar' 53,1 procent kwijtraakte. Ik deed het dus 27,4 procentpunt slechter dan de markt. Ja, dat krijg je als je 'er verstand van hebt'. Gelukkig hoefde ik van het geld geen wasmachine te kopen. De recessie uitzitten werd wel een aanslag op mijn geduld. Het duurde tot 2014 tot alles weer op orde was. En nu denk je misschien dat ik niet meer zelf wil beleggen. Of dat ik alleen aan saai indexbeleggen ben gaan doen. Zeker niet. Het blijft me enorm boeien om de wereldeconomie en bedrijven te volgen. Stop alleen nooit al je geld erin.

Toen zat de angst er goed in bij de Nederlandse consument. Waar is mijn spaargeld nog veilig? Wat betekent de kredietcrisis voor mijn pensioen, mijn baan, mijn vermogen en mijn woonhuis met hypotheek? Er heerste verwarring over depositogaranties en achtergestelde spaarsaldo's. Er waren zelfs mensen die hoopten dat hun (hypotheek)schuld zou oplossen als hun bank verdween. Maar die mooie droom kwam uiteraard niet uit. Het consumentenvertrouwen zakte en de huizenprijzen begonnen aan een jarenlange afdaling. Tussen 2008 en 2013 slonken de verkoopprijzen 20 procent, terwijl de inflatie in die periode zo'n 10 procent bedroeg. De huizen van 1,3 miljoen woningeigenaren kwamen 'onder water' te staan.

In elke crisis vallen lijken uit de kast. In 2008 bleken de reserves van banken flinterdun en de geldbranche bleek een ongereguleerde jungle. Ook beklommen allerlei opportunisten, lijkenpikkers en oplichters het toneel. Er circuleerden hysterische YouTube-filmpjes over de 'meltdown' van ons geldsysteem, er kwamen claimclubs van divers allooi, en in de verwarring mochten zelfbenoemde experts in talkshows hun 'oplossingen' promoten. Je zou goudstaven moeten kopen, want onze eurobiljetten zouden door hyperinflatie roemloos eindigen als wc-papier. Dat bleek onzin, want hier en in andere landen grepen overheden krachtig in. We zijn hier immers geen bananenrepubliek, al gaat er natuurlijk weleens wat flink mis. Uiteindelijk volgde de afrekening. Er kwam een lawine aan regels voor de geldbranche, de effectenbeurzen stegen weer, en later ook de huizenprijzen. We vergaven en vergaten. We consumeerden, verbouwden, reisden, belegden, leenden en verdienden als vanouds. En zo dommelden we weg op onze slapende vulkaan. Tot het coronavirus ons ruw wakker kustte.

1.2 De acht fasen van een crisis

Bij elke grote economische crisis ontstaat de angst voor chaos. Pas achteraf herken je wanneer en waarom het begon, en hoe het eindigde. Toch zijn bepaalde crisisfasen, gezien de menselijke aard, redelijk voorspelbaar. Het volgende kun je verwachten.

1

Lekker leven

Als een crisis al jaren voorbij is, keert het optimisme terug. De huizen- en effectenprijzen stijgen, er is volop werk, de files rijzen de pan uit, we consumeren erop los, en de euro's in de staatskas klotsen tegen de plinten. Het lijkt of er niks meer mis kan gaan.

2

Een zwarte zwaan!

Het begrip 'zwarte zwaan' is bedacht door de Libanees-Amerikaanse auteur Nassim Nicholas Taleb. Het staat voor een onvoorziene gebeurtenis die jouw of ons lot ingrijpend verandert. Voorbeelden zijn de beurskrach van 1987, de woekerpolisaffaire, de kredietcrisis en de coronacrisis.

Taleb zegt dat we niet als kalkoenen moeten leven. Die vertrouwen eindelijk op hun dagelijkse voedsel en houden geen rekening met donderslagen bij heldere hemels. Tot het slagersmes ineens toeslaat.

3

Oeps, de economie!

Als een zwarte zwaan ‘overvliegt’ zakken de effectenkoersen, want beleggers verwachten dat de bedrijfswinsten eronder zullen lijden. Soms feesten huishoudens dan nog een tijdje onwetend door. Na het uitbreken van de kredietcrisis duurde het meer dan een jaar voordat de huizenprijzen gingen dalen. Bij de coronacrisis vielen bedrijfstakken als de horeca en de reisbranche echter abrupt compleet stil. De gevolgen waren halverwege 2020 nog niet helemaal te overzien.

4

Lijken uit de kast

Een crisis is een stresstest. Het brengt de zwakke plekken in een maatschappij aan het licht. Bij de kredietcrisis bleken de buffers van banken en de regels voor de geldbranche ontoereikend. Bij de coronacrisis bleken vliegmaatschappijen, horecazaken, reisorganisatoren, en de culturele en evenementenbranche enorm kwetsbaar, de mondiale handel riskant en de mens fragieler dan we dachten.

5

Angst, winnaars en verliezers

Als er ontslagen vallen, bedrijven failliet gaan en de huizenmarkt inzakt, bekruipt de burgers angst. Het consumentenvertrouwen daalt, en we gaan minder uitgeven. Die logische reactie verergert de recessie. Sommigen mensen plukken daar de voordelen van. Zo biedt een huizenprijzdaling de starters op de woningmarkt meer kans op een redelijk geprijsd huis.

6

Opportunisme

Als er angst heerst, ruiken opportunisten hun kansen. Tijdens de kredietcrisis beweerden goudhandelaren dat ons geldsysteem compleet zou instorten. Je zou je hele vermogen moeten omzetten in goudbaren. Tijdens de coronacrisis ontstond een louche handel in mondkapjes en beschermingsmiddelen, en een internationaal gevecht om medische apparatuur en vaccins.

7

Lijkenpikkers

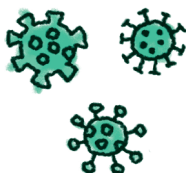
Elke crisis kent verliezers onder particulieren, bijvoorbeeld doordat (hypotheek)schuld onbetaalbaar raakt. Of doordat bepaalde beleggingen waardeloos worden. Wie zo'n domper meemaakt, raakt getraumatiseerd. Oplichters, hackers, claimclubs en louche schuldhulpbureautjes weten dat dat je oordeelsvermogen schaadt. Ze helpen je graag voor dik geld van de regen in de drup.

8

De afrekening

De door de crisis veroorzaakte verliezen veroorzaken boosheid bij de gedupeerden. Er komt een zoektocht naar de schuldigen, een analyse van fouten en vaak juridische processen. Dat leidt vaak tot nieuwe regelgeving en er ontstaan mogelijk nieuwe gewoontes. Daarna likken burgers en bedrijven hun wonden. Langzaam gaan we weer genieten. En voor je het weet, zitten we weer in fase 1. De cirkel is rond.

1.3 Elke crisis is uniek

Elke crisis is per definitie verwarrend en komt altijd onverwacht, want elke keer is er een andere reden voor de inzinking. En omdat we het leed van een vorige crisis op den duur weer vergeten, hebben we de neiging om elke zware recessie te zien als erger dan alle andere economische dips ervoor. Je moet een 40-plusser zijn om de internetbubbel van begin deze eeuw aan den lijve te hebben ondervonden. En minimaal zestig jaar om ook de beurskrach van 1987 te hebben meegemaakt. Nog verder weggezaakt zijn de twee oliecrises uit de jaren zeventig van de vorige eeuw. Alleen 65-plussers hebben die in hun portemonnee gevoeld. Verder weten alleen 80-plussers nog iets van de naoorlogse economische malaise, terwijl over de Grote Depressie vanaf 1929 bijna niemand meer uit eigen ervaring kan verhalen. Daarom lijkt elke crisis veel uitzonderlijker en ernstiger dan die is. Toch is het helaas een natuurverschijnsel waar je de klok op gelijk kan zetten.

Eigenlijk lijkt een economische crisis wel wat op een orkaan. Hij komt regelmatig terug en de schade kan enorm zijn, maar pakt elke keer anders uit. In de kredietcrisis gingen banken failliet, huilden de beurzen, slonk de werkgelegenheid en daalden de huizenprijzen, wat woningbezitters met een tophypotheek grijze haren bezorgde. De coronacrisis is naast een economisch drama ook een gezondheidsdrama. Luttele maanden na de eerste besmetting in China waren er wereldwijd talloze zieken en doden te betreuren. En het eind is halverwege 2020 nog niet in zicht. Maar ook de economische gevolgen zijn niet mals.